

Seks in teks: Kultuurverskille in die herskrywing van *Fifty Shades of Grey* in Afrikaans en Nederlands

Ilse de Korte, Andrew Sutton en Martina Vitackova

Sex in text: Cultural difference in rewriting Fifty Shades of Grey in Afrikaans and Dutch

After the overnight success of Fifty Shades of Grey (2011) by E.L. James, a series of rewrites and reactions to the texts, the characters and BDSM themes have been published. In 2014, De overgave van Floor, the first in a trilogy by Renee van Amstel, appeared in Dutch. In 2019, Klaskamer, also the first in a trilogy by Vita du Preez, are published in Afrikaans. Both books are marketed as responses to or in comparison with Fifty Shades of Grey. On the cover of De overgave van Floor, the book promises that it is even “better than Fifty Shades of Grey”. This article examines whether there are significant differences in how sex and BDSM are handled in different languages or cultures, in this case Dutch (the Netherlands) and Afrikaans (South Africa), with reference to the original text in English (by an English author from the United Kingdom). As theoretical basis, the article uses sexual script theory as a tool to analyse aspects of the texts, characters and BDSM themes.

1. Inleiding

Seksualiteit is 'n persoonlike konsep wat wentel rondom 'n persoon se gedagtes en gevoelens rondom die seksuele, sowel as die aantrekking en gedrag deur en tussen mense. Alhoewel dit 'n konsep is wat uiters persoonlik en uniek is tot die individu, is die individu tog deel van 'n kultuur. Dit is dan vanselfsprekend dat seksualiteit gegrond is binne 'n sekere sosiokulturele konteks en dat daar 'n wisselwerking sal wees tussen seksualiteit en kulturele kennis en ervaring.

In resente studies word toenemend aandag geskenk aan hoe seksualiteit in spesifieke ruimtelike kontekste uitgevoer word (Sauntson en Kyratzis, 2007:1). In die boek, *Language, Sexualities and Desires: Cross-Cultural Perspectives* (2007), neem Sauntson en Kyratzis (2007: 1-3), die konsep van taal en seksualiteit onder die loep. Eerder as vanuit 'n sosiologiese of sielkundige perspektief, word gekyk na die maniere waarop mense oor seksualiteit praat en skryf. Dus, hoe word seksuele identiteit, verhoudings, liefde en begeerte talig in verskillende kulture uitgedruk?

Om voort te bou op hierdie vrae, word gekyk na hoe daar spesifiek oor BDSM-seks geskryf word in verskillende tale en kulture, in hierdie geval Engels teenoor Nederlands en Afrikaans. Hoe word seksualiteit in verskillende kulture

tekstueel uitgebeeld? Is daar wesenlike verskille? Wat sê die manier waarop met seks omgegaan word in romantiese fiksie van die kultuur waarbinne die boek uitgegee word? Om dit te ondersoek, gebruik ons dus *Fifty Shades of Grey* as basisteks, wat dan vergelyk word met twee gelokaliseerde herskrywings daarvan, naamlik die Afrikaanse *Klaskamer*, deur Vita du Preez en die Nederlandse *De overgave van Floor* deur Renee van Amstel.

Ná die verskyning en wegholsukses van *Fifty Shades of Grey* (2011) (en die res van die trilogie) deur E.L. James het wêreldwyd 'n oorvloed herskrywings en reaksies op die teks, die karakters en BDSM-tematiek gevolg. In 2014 word *De overgave van Floor*, die eerste in 'n trilogie deur Renee van Amstel, in Nederlands gepubliseer. In 2019 verskyn *Klaskamer* deur Vita du Preez, ook die eerste in 'n trilogie, in Afrikaans. Albei boeke word bemark as 'n reaksie op of in vergelyking met *Fifty Shades of Grey*. Op die voorblad van *De overgave van Floor* belooft die boek dat dit “beter as *Fifty Shades of Grey*” is.

In hierdie artikel word ondersoek ingestel na die wesenlike verskille in hoe seks en BDSM in verskillende tale of kulture, in hierdie geval Nederlands (Nederland) en Afrikaans (Suid-Afrika), hanteer word met verwysing na die oorspronklike teks in Engels (deur 'n Engelse skrywer uit die Verenigde Koninkryk). As onderbou gebruik die ondersoek seksuele draaiboekteorie ('sexual script theory') om die analise van aspekte van die tekste, karakters en BDSM-tematiek te rig en die verskille te kan bepaal om sodoende 'n basis vir vergelyking te skep. Seksuele draaiboekteorie ('seksuele scripttheorie' in Nederlands) kan 'n instrument wees om ondersoek in te stel na die ontwikkeling en ervaring van die seksuele (Simon en Gagnon, 1986: 118-119). Die teorie en die manier hoe seksualiteit beskryf word, is geïnspireer deur Burke (1945) se “pentad”, 'n dramabegrip. Soos ook verduidelik in 'n vorige artikel (De Korte en Sutton, 2022: 29) is die pentad se vyf punte as volg (Burke, 1945:xv):

1. Aksie: wat vind plaas?
2. Scenario: wat is die konteks waarbinne die aksie plaasvind?
3. Agent: wie voer die aksie uit?
4. Uitvoering: hoe word dit gedoen?
5. Doel: hoekom word dit gedoen?

Deur die bostaande vrae te beantwoord, kan seks en seksualiteit as 'n optrede of dramatiese opvoering beskryf word en dit moontlik maak om vrae te vra oor die wie, wat, waar, wanneer en waarom van 'n individu se seksualiteit asook die redes vir hulle seksuele keuses, aksies, voorkeure en afkeure naspoor in hul geskiedenis.

Volgens die inleiding van *Sexual Conduct* (Gagnon en Simon, 2005: xiv) maak die pentad dit moonlik om situasies te definieer en volledig te kan beskryf wat besig is om plaas te vind. Die eenvoudige skema van die pentad dien as 'n goeie intrede tot die seksuele en sal gebruik kan word om die breedvoerige reëls en riglyne wat gepaard gaan met seks en seksualiteit te ontleed. Hierdie tipe analise is dus handig wanneer dit kom by teksanalise. Die teorie en beginsel word dan hier gebruik in die ontleding van BDSM-verhoudings soos dit aangebied word in *Fifty Shades of Grey*, *De overgave van Floor* en *Klaskamer*.

Volgens die BNNVARA-aanlynwoordeboek van seks en drugs, is BDSM die versamelnaam vir alles wat met 'bondage' (dwang), dissipline en sadomasochisme te maak het. Ongelykheid in die magsverhouding staan sentraal tot BDSM en daar is altyd 'n dom ('n dominant) of 'n sub ('n onderdanige). Verder word verduidelik:

Anders dan dat veel mense denken, is het niet zo dat de een de ander zomaar pijn doet. Soms gaat het alleen om macht uitoefenen en ondergaan. Fysieke pijn is niet altijd onderdeel van BDSM. Bij BDSM is het belangrijk dat er wederzijds vertrouwen is. Daarom is het belangrijk dat de dom en de sub altijd goed afspreken wat ze beiden fijn vinden en willen¹.

2. Seksuele draaiboekteorie

In die 1960's het John Gagnon en William Simon begin werk aan seksuele draaiboeke en seksuele draaiboekteorie in 'n poging om 'n plek vir individue se sosiale, kulturele en historiese invloede in die diskoers oor seks en seksualiteit te skep. In *Sexual Conduct* (1973) beweer hulle dat elke persoon se seksuele verhoudings en interaksies 'n tipe draaiboek volg wat vir hulle 'geskryf' of ontwikkel is deur verskeie eksterne invloede, soos die media, fliks, kultuur, politiek en taal.

Mathieu Heemelaar (2013: 61) beskryf hierdie draaiboek in sy seminale werk oor seksuele gedrag, *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening*, as "een algemeen, psychisch schema waarmee je een situatie interpreteert en ingaat". Deur 'n mens se ontwikkeling, wat jy leer, jou sosialisasie en jou agtergrond word 'n seksuele draaiboek geskryf. Hierdie draaiboeke verskil volgens hom afhangend van tyd, kultuur en individu en hy som dit as volg op:

Zo heeft ieder mens een individueel seksueel script. Het seksuele script van iemand is de persoonlijke weerslag van al die invloeden. Je zou een seksueel script kunnen zien als een 'boek', waarin 'staat' wat iemand opwindend en niet opwindend vindt. Op onbewust niveau 'schrijft' dit 'boek' hem condities, emoties en gedrag op het terrein van seksualiteit voor. In

dit boek staat welke situasies hij als seksueel opwindend beleef, welke niet, hoe hij zich in seksuele situasies dient te gedragen en hoe je dinge kunt aanpakken.

As mense is ons dus akteurs in die spel van seksuele interaksie en wat vir een mens seksueel prikkelend en aanvaarbaar is, is nie noodwendig vir 'n ander nie. Hierdie draaiboek is ook nie staties nie en ontwikkel deur die loop van ons lewens. Wanneer ons jonk is, is hierdie “boek” nog betreklik dun en word dit voller na aanleiding van ons seksuele ervarings. Dit bevat egter alreeds onbewuste kodes en reëls wat later ons sekslebens sal beïnvloed (Pronk, 2013:9). Sodoende verander bepaalde voorkeure ook (Heemelaar, 2008: 62), soos later gesien sal word by die karakters in die romans ter sprake.

Gagnon en Simon het die draaiboek in drie subdraaiboek verdeel, naamlik kulturele draaiboek, interpersoonlike draaiboek en intra-psigiese draaiboek. Hierdie draaiboek word aangepas na aanleiding van verskillende situasies en dus gereeld gewysig of herskryf (Jones en Hostler, 2011: 120).

2.1 Kulturele draaiboek

Draaiboek skep die bepaalde gedrag van 'n spesifieke kultuur (Klein, Imhoff, Reininger en Briken, 2019: 632). Die kulturele draaiboek word beskryf as ontwikkelde riglyne en instruksies (beide word kollektief en deur die kollektief ontwikkel) wat die orde, gebeure en gepaste aksie en reaksies in sosiale situasies beskryf (Alksnis, Desmarais en Wood, 1996: 321). Die kulturele draaiboek bevat genderaanname, soos byvoorbeeld dat die man altyd die een is wat seks inisieer en vroue diegene is wat seks moet beheer.

Reeds in die begin van hulle ondersoek en ontwikkeling van seksuele draaiboekteorie het dit duidelik geword dat seksueel-kulturele scenario's teenwoordig bly in die samelewing (of 'n bepaalde samelewing), maar nie eksklusief die riglyne bied vir die interpretasie van die seksuele nie (Simon en Gagnon, 1986: 115). Dus het die ander vlakke (die interpersoonlike vlak en die intra-psigiese vlak) tot stand gekom. Dit is ook duidelik dat byna alle interpersoonlike draaiboek klein variasies op 'n dominante, kulturele tema verteenwoordig (Simon en Gagnon, 1986:107). Wiederman (2005: 496) skryf: “[i]nherent in social scripting theory is the assumption that people learn scripts as a function of being raised in a particular culture.” Elke draaiboek is uniek en sal selfs binne dieselfde kultuur verskil van individu tot individu. Maar terselfdertyd sal dit dan teoreties moontlik wees om 'n kulturele draaiboek (ten minste in breë trekke) te bepaal deur na individuele draaiboek te kyk, soos in hierdie artikel bespreek word.

2.2 *Interpersoonlike draaiboeke*

Interpersoonlike draaiboeke word ontwikkel deur sosialisering en word aangeleer (Beres, 2013); asook deur die blootstelling aan konvensies (Gagnon en Simon, 2005: 14). Hierdie draaiboeke is 'n uitbeelding van 'n self én 'n weerspieëling van ander se seksuele voorkeure (Simon en Gagnon, 1986: 106). Dit word in al drie boeke onder bespreking gesien waar die drie vroulike hoofkarakters hul gedrag aanpas om in te pas by die seksuele voorkeure van die manlike hoofkarakters. Die vroulike karakters ondergaan dus 'n draaiboekhershysing en moet deur die bekendstelling aan BDSM-seks en die insluiting daarvan as deel van hul sekslewe die meeste verander. Christian en Daniel, met die uitsondering van Rick, maak hoofsaaklik twee aanpassings. Eerstens gee hulle meer gereeld toe aan vanillaseks as wat hulle gewoon is ("I don't make love, I fuck", James, 2011: 96; "Daniel Swart is klaar met liefde", Du Preez, 2019: 80). Tweedens gee hulle toe tot 'n 'normale' of konvensionele verhouding. Hierdie aanpassings is net tydelik. Dit word gebruik as 'n tegniek om die vroue uiteindelik te oortuig om die kontrakte te teken en by die mans aan te sluit in die "Redroom"/"Klaskamer" en hulself onderdanig te maak aan die manlike dom. Dit kan gesien word in die stelselmatige bekendstelling aan BDSM-praktyke. Eers vind vanillaseks plaas, dan vanillaseks met serpe of dasse waar die vrou vasgemaak of gepiets word en dan volwaardige BDSM-sessies. In die geval van Rick in *De overgave van Floor*, is daar eintlik 'n omgekeerde proses waar Rick nie 'n BDSM-beoefenaar was voordat hy met Floor 'n verhouding begin het nie. Hy begin die lewenswyse ondersoek wanneer hy en Floor reeds saam is en dit is iets wat hulle saam geniet en wat Floor graag wil doen vir haar eie seksuele plesier, in teenstelling met Anastasia en Emma wat dit bloot doen om Christian en Daniel se onthalwe.

2.3 *Intra-psigiese draaiboeke*

Intra-psigiese draaiboeke huisves die elemente wat individue seksueel stimuleer (hul begeertes); die aspekte wat 'n individu se toewyding aan 'n spesifieke gebeurtenis verseker (Gagnon en Simon, 2005:14); en beïnvloed ook die skepping van genderrolle (Beres, 2013). Geoefende interpersoonlike draaiboeke voldoen aan die vereistes wat die intra-psigiese draaiboeke stel (Simon en Gagnon, 1986: 107). Hierdie draaiboeke bepaal egter tot watter tipe mense ons aangetrokke is en die dinge wat ons prikkel. Op 'n meer emosionele vlak bepaal hierdie draaiboeke ook ons algemene sienings oor seks en die seksuele – hoe ons voel dinge 'moet' verloop, sowel as wat ons as 'normale' seksuele gedrag beskou. In die drie romans onder bespreking poog die mans (en slaag daarin) om die vroue seksueel te

interesseer en later te laat deelneem aan BDSM-praktyke. Ná die eerste ervaring is die vroulike karakters bereid om tot meer in te stem.

3. Algemene seksuele draaiboeke

Alhoewel seksuele draaiboeke uniek en uiters persoonlik is, is daar wel oorvleuelings. In pornografiese films, byvoorbeeld, word gebruik gemaak van aspekte van seksuele draaiboeke wat deur mense gedeel word om sodoende tot 'n groter gehoor te spreek (Heemelaar, 2013: 62). Voorbeelde van hierdie algemene seksuele draaiboeke is onder meer dat mans altyd seks moet inisieer; dat heteroseksuele seks verby is sodra die man ejakuleer; vroue moet altyd bedagsaam en sagmoedig wees; die vroulike orgasme is ontwykend; vroue moet orgasme bereik alleenlik deur penetrasiewe seks; dit is aanvaarbaar vir heteroseksuele mans om baie vroulike seksmats te hê, maar as vroue baie seksmats het, dan is hulle promisku; seks moet slegs binne toegewyde verhoudings plaasvind en vroue word hoofsaaklik gedryf deur emosionele intimiteit eerder as seksuele bevrediging (Sakaluk, Todd, Milhausen en Lachowsky, 2014).

As ons dan begin kyk na draaiboeke wat in romantiese fiksie in Afrikaans voorkom, kan ons die volgende draaiboeke van vroulike karakters identifiseer: die vroue het min vorige verhoudings of seksuele ervaring; hulle het 'n komplekse seksualiteit en reaksie teenoor seks en seksualiteit; hulle het 'n emosionele ervaring en assosiasie met seks; vroue moet seks beperk en reguleer (dus poortwagter speel); en hulle is gemotiveer om seks slegs binne 'n goedgekeurde konteks te hê, byvoorbeeld in 'n monogame verhouding of huwelik.

Die draaiboeke van manlike karakters verskil wesenlik: hulle het baie vorige verhoudings of seksuele ervaring; daar is 'n simplistiese ervaring van seks en seksualiteit; mans moet seks inisieer en altyd gereed wees daarvoor; die man is verantwoordelik vir die vrou se orgasme en sy het geen agentskap nie – die man is dus die gewer en die vrou die ontvanger; en mans is biologies of fisies gemotiveer om seks te hê, dus is seks 'n tipe oerinstink.

Bogenoemde is net 'n paar voorbeelde van waargenome seksuele draaiboeke. Elke mens se seksuele draaiboek is egter heeltemal uniek, gelei deur die sosiale konteks, kulturele draaiboeke, hul eie seksuele ervarings en hul bestaande oortuigings oor hul seksuele omgewing. Sommige veralgemenings kan egter gemaak word. Byvoorbeeld, algemene seksuele draaiboeke is tipies heteronormatief en verwant aan geslagtelike gedrag, veral in lande met streng godsdienstige of politieke wette. Intussen is jonger mense se seksuele draaiboeke dikwels heel anders as ouer mense s'n as gevolg van verskuivende generasiehoudings en meer sosiaal-progressiewe maniere van dink.

Dit kan egter as positief ervaar word wanneer twee mense se draaiboeke ooreenstem. Wanneer twee mense ooreenkom oor watter seksuele gedrag aanvaarbaar is, wat buite perke is en watter grense verskuif kan word (natuurlik met instemming), ontstaan daar 'n veilige ruimte waarbinne die seksuele plaasvind. Indien daar egter verskille is in die draaiboeke van die seksuele karakters, kan dit lei tot probleme of misverstande, wat soos gestel deur Heemelaar (2013: 62), weer hanteer en medieer kan word wanneer die seksuele draaiboeke bekyk word:

Als er problemen zijn in een seksuele relatie kan het helpen om het seksuele script te analyseren. Deze analyse kan duidelijkheid scheppen over misverstanden die ontstaan uit een verschillend verwachtingspatroon van de partners. De meeste mensen kennen elkaars seksuele script maar ten dele. Dan kunnen codes verkeerd geïnterpreteerd worden, te veel vanuit projectie. Je neemt dan je eigen verlangen waar in de ander: je denkt dat de ander je gedrag opwindend vindt omdat je hoopt dat de ander dit vindt.

In *Fifty Shades of Grey*, *Klaskamer* en *De overgave van Floor* blyk dit egter dat die seksuele draaiboeke van die karakters nie belyn is nie, sowel as die feit dat tradisionele draaiboeke hulle tot 'n meerdere en mindere mate in die drie boeke uitspeel.

Selfonderwerping binne heteroseksuele interaksies word in vroulike seksuele draaiboeke beklemtoon en 'n dominante houding en seksuele agentskap word in manlike seksuele draaiboeke beklemtoon (Klein *et al.*, 2019: 632). Gagnon en Simon het reeds vroeg in hulle ondersoek hierdie stellings bevestig. Dit bring ons dan nader aan die fokus of kernvraag van hierdie ondersoek, naamlik of daar 'n wesenlike verskil is tussen die seksuele draaiboeke soos uitgebeeld in *Fifty Shades of Grey* en die Afrikaanse en Nederlandse herskrywings daarvan. Dus, hoe word die kulturele draaiboek weerspieël na aanleiding van die interpersoonlike en intra-psigiese draaiboeke van die karakters?

Om hierdie vraag te beantwoord, kan sekere kulturele draaiboeke identifiseer word deur die volgende vrae te stel: is seks 'n taboe onderwerp; word seks implisiet of eksplisiet bespreek en beskryf; word voorbehoedmiddels gebruik of genoem en word toestemming gevra of gegee? Nog 'n interessante manier om kulturele draaiboeke te identifiseer, is om te kyk watter terminologie gebruik word. In Afrikaans is die neiging om eufemisties om te gaan met taal – die penis sal (byvoorbeeld in *Klaskamer*) as “manlikheid” beskryf word en die vagina as “haar binneste” of “haar vroulikheid”. In Nederlandse romans is die taalgebruik veel meer direk en eksplisiet. Daar word na die vagina as “kutje” of “kontje” verwys en tepels en klitoris word ook direk benoem, sowel as die orgasme wat in detail beskryf word.

4. Analise

Om te kyk na die kulturele draaiboeke wat in die drie tersaaklike boeke weerspieël word, gaan die tekste na aanleiding van die volgende aspekte en vrae analiseer word:

1. **Oortuiging:** Hoe word die vroulike hoofkarakter oortuig om deel te neem aan die BDSM-seks as sub (submissive)?
2. **Ervaring:** Wat is die vorige seksuele ervaring van die karakters?
3. **Blootstelling:** Is daar 'n stelselmatige blootstelling aan BDSM-seks?
4. **Redes:** Waarom kan of wil die dom (Christian Grey, Daniel Swart en Rick) nie méér bied nie, en nie 'n konvensionele verhouding of seks hê nie?
5. **Beskrywing van die seksuele:** Hoe word die sekstonele in Afrikaans geskryf teenoor Nederlands?
6. **Ooreenkomste:** Watter ooreenkomste is daar in die drie boeke?

4.1 Fifty Shades of Grey

Omdat die fokus op die Nederlandse en Afrikaanse herskrywings val, gaan daar slegs enkele opmerkings in terme van *Fifty Shades of Grey* gemaak word om 'n basislyn te vestig.

4.1.1 Oortuiging

Die karakter Anastasia Steele van die *Fifty Shades*-trilogie ondergaan 'n draaiboekkonstruksieproses in die verloop van haar interaksies met Christian Grey waar Christian Anastasia stelselmatig daarvan oortuig om BDSM-seks met hom te beoefen.

4.1.2 Ervaring

As 'n maagd begin Anastasia by 'n metaforiese nulpunt. Haar “scripting”-proses of skryf van haar draaiboek begin wanneer sy haar maagdelikheid verloor en word uitgebrei met behulp van haar nuuskierigheid en bereidwilligheid om haarself te onderwerp aan Christian en sy uitgebreide seksuele repertoire of draaiboek. In die eerste roman, *Fifty Shades of Grey*, blyk dit dat Christian se seksuele lewe begin het in sy tienerjare en ongeveer twaalf vroue insluit, maar dat Anastasia geen vorige seksuele ondervinding het nie.

4.1.3 Blootstelling

Anastasia se blootstelling aan BDSM begin waar Christian vir haar sy “playroom” of speelkamer wys en sy meer lees oor die onderwerp. Stelselmatig laat sy Christian toe om BDSM met haar as sub te beoefen. Die eerste uitbreiding op Anastasia se draaiboek kom in die vorm van haar belangstelling en onderwerping aan ligte BDSM wanneer sy ’n verhouding begin met Christian. In die laaste roman word Anastasia so “insatiable and brazen” (*Fifty Shades Freed*, 2012: 9) dat sy genoeg selfvertroue het om haar bikinitop op die strand uit te trek (James, 2012: 10).

4.1.4 Redes

Christian is as kind erg mishandel en sy ma is op vroeë ouderdom oorlede. Hy word deur die vriendin van sy aangenome ouers, Elena (of Mrs Robinson), ingelyf in die BDSM-lewenstyl, eers as sub en later as dom. Hy glo dat hy nie vanillaseks kan geniet nie, vanweë sy agtergrond. Die roman stel BDSM verkeerdelik gelyk aan seks sonder emosionele verbintenis (hierdie konsep word breedvoerig in De Korte, 2021, ondersoek). Christian gaan met Anastasia ’n kontrak aan wat sy eers weier om te teken.

4.1.5 Beskrywing van die seksuele

Een van die redes vir die sukses van die boek is die eksplisiete beskrywings van seks, al is die skryfstyl wyd gekritiseer.

4.2 Klaskamer

4.2.1 Oortuiging

Soos in *Fifty Shades of Grey*, gaan wys Daniel vir Emma sy ‘speelkamer’ oftewel die “klaskamer”. Haar aanvanklike reaksie is egter uiters negatief en BDSM word uit die staanspoor uit gepatologiseer. Wanneer sy vir die eerste keer die speelkamer sien, word haar reaksie as volg beskryf (Du Preez, 2019: 66):

Wat is hier aan die gang? Die kamer lyk amper Spartaans, behalwe die bed en stoel wat lyk of dit op die stel van ’n porn-movie hoort. [...] Netjies uitgestal op ’n viltdoek lê swepe, karwatse, peitse en sambokke. [...] Party is van leer vol klinknaels, ander van suede met kraletjies ingevleg. Daar is selfs een van veertjies en ’n ander een met pelsriempies. Flippen hel, die man

oor wie sy romantiese gedagtes koester, is duidelik pervers. [...] Die hel weet, nie eens in haar stoutste drome sou sy haar kon indink Daniel is 'n man met 'n aptyt vir kinky seks nie.

Sy verwys na hom as “pervers”, “'n freak” (68) en “'n siek weirdo” (67). Emma wil voorts “uitvind wat sy seksuele behoeftes so skeefgetrek het” (70) en “hoe 'n Karooiboer besluit dis sy ding” aangesien sy nie kan verstaan “hoekom mense dit wil doen nie”. In beide *Fifty Shades of Grey* en in *Klaskamer* word BDSM en die beoefening daarvan dus afgemaak as 'n afwyking. Emma gaan lees ook op oor BDSM, maar dit word deurgaans in die roman moreel veroordeel, wat wel kommentaar lewer oor die kulturele draaiboek binne die Suid-Afrikaanse konteks (De Korte, 2021: 74).

Daniel en Christian se motiverings en oorredingstegnieke verskil van mekaar. Vir Daniel is dit gerig op selfvervulling, en vir Christian is dit 'n gedeelde ervaring. Christian sê dit gaan oor Anastasia se plesier. Hy geniet dit ook, en dit is wat hy wil hê en doen, maar sê eksplisiet en direk dat dit vir haar plesier is. Daniel noem dat dit gaan oor plesier, en sê spesifiek hy put erotiese genot daaruit. Daniel gee wel om oor Emma en vra uit na haar ervaring en of sy seerkry. Die beoefening van BDSM is egter meestal net vir hom.

4.2.2 *Ervaring*

Emma word nie, soos Anastasia, as maagd voorgestel nie. Haar vorige verhouding word wel as uiters vervelig uitgebeeld en die seks word beskryf as saai en eentonig. Sy beskryf haar eks as “voorspelbare, veilige, vervelige Dewald” (Du Preez, 2019: 10) en sy verbreek die verhouding met hom omdat hy haar “nie langer fisiek, intellektueel of emosioneel kon bevredig nie”. Wanneer sy en Daniel die eerste keer seks het, dink sy: “Dewald het haar nooit met orale seks bederf nie” (99).

Daar word nie in detail op Daniel Swart se vorige seksuele ervaring ingegaan nie, behalwe dat hy getroud was met Sally, wat saam met hom BDSM beoefen het. BDSM word egter deurentyd as 'n patologie uitgebeeld en dit word beskryf dat sodra Daniel in die klaskamer ingaan hy byna 'n gedaanteverwisseling ondergaan en nie meer beheer oor sy aksies en emosies het nie. Daardie verlies aan beheer kom nie by Christian voor nie. Dit gebeur wel met Rick toe hy onder stres verkeer vanweë 'n werksituasie en Floor harder slaan as vorige kere. Hy gee ook later toe dat hy beheer verloor het (Van Amstel, 2012: 179-180).

Emma se draaiboek word skynbaar bepaal deur die feit dat sy “grootgemaak” is deur “twee aartsfeministe” (Du Preez, 2019: 38). Die draaiboek van die onafhanklike of bevryde vrou wat dan deur die man beïnvloed word om aan

BDSM-seks deel te neem kom, soos ook in *Fifty Shades of Grey*, hier na vore. Emma voel dat dit wat sy sien, leer en ervaar nie versoenbaar is met haar feministiese agtergrond nie. Haar deelname aan hierdie seksuele praktyke is onwillekeurig en druis volgens hierdie draaiboek in teen haar onafhanklikheid as vrou en die feminisme. Emma wonder ook wat haar ma, die “aartsfeminis”, sal dink van wat sy doen.

4.2.3 Blootstelling

Emma laat Daniel toe om stelselmatig ligte BDSM-praktyke met haar te beoefen. Op 'n besoek aan Matjiesfontein laat sy hom toe om haar polse met serpe vas te bind (Du Preez, 2019: 102), en op die buurplaas in die skuur verken sy die pyn/plesier-drempel wanneer Daniel haar op haar boude slaan (119). Alhoewel sy twyfel of sy BDSM geniet, bevestig haar optrede die draaiboek van die vrou wat die man tevrede wil stel, ten spyte van talle verwysings na die feit dat sy nie “'n man se onderdaan sal wees nie” (96), nie “die ja-en-amen-tipe” is nie (101) en grootgemaak is om “selfstandig te wees en nooit enigteen se onderdaan te wees nie” (162). Met verwysing na Daniel se eksvrou, Sally, sê hy sy “het haar afgegee aan Karoo-konvensies” en “nie eers haar man kon dit regkry om van haar 'n konvensionele onderdanige vrou te maak nie” (142), wat duidelik inspeel op die kulturele draaiboek dat die vrou onderdanig en onderworpe aan die man is. Telkemale verwys Emma na 'n primitiewe of oerdrang wat haar wil laat beheer oorgee aan 'n man.

4.2.4 Redes

Soos met Christian, het Daniel ook trauma as kind ervaar. Hierdie trauma kom egter, tipies Suid-Afrikaans, voor in die vorm van 'n plaasaanval waarin hy deur die aanvallers gemartel word en moes toekyk hoe sy ma en suster verkrag en vermoor word².

Hy word ook in die BDSM-lewenswyse ingelyf deur 'n ouer vrou, hierdie keer die skoolsielkundige, Irma Rothman, of Juffrou Rottenmeier soos Emma haar noem. Soos met Christian, bly hulle in kontak. Die Mrs Robinson-draaiboek, geaktiveer deur die bekende film, *The Graduate* (1967), wat in *Fifty Shades of Grey* en *Klaskamer* uitspeel, bevestig ook die man se seksueel ervare status. Die ouer vrou wat die man inlyf en dien as leermeesteres lewer bewys van die man se kundigheid en ervaring.

4.2.5 *Beskrywing van die seksuele*

Die sekstonele word by tye in detail beskryf, maar die seks self vorm nie deel van die narratiewe fokus nie. Die fokus val op die plaasruimte en die verhoudings tussen karakters. Hierdie aspek lewer wel kommentaar op die kulturele draaiboek, wat aandui dat Afrikaanse skrywers van romantiese fiksie minder eksplisiet skryf oor seks.

Wanneer Emma die speelkamer ontdek, word aandag geskenk aan beskrywings van die klaskamer en die toerusting wat daar gebruik word, eerder as om die eksplisiete gebruik gedurende seks later in die roman te beskryf. Die toerusting word as 'n "bizarre uitstalling" (Du Preez, 2019: 66) beskryf. Nie net is daar maskers, swepe, sambokke en tou nie, maar gebruik hy boeie, toue, serpe en Ben Wa-balletjies³.

Wanneer Emma en Daniel die eerste keer met mekaar seks het in Matjiesfontein, word haar vulva beskryf as haar "venusheuwel" (99 en 201), die aandoenlike "ooggesperde gleuf" (204) en "vagina-spleet" (224), maar haar "stywe tepels" (99) en "klitoris" (201) word eksplisiet genoem. Daar word ook beskryf dat hulle orale seks het, hy "glip sy tong in haar in" in teenstelling met Dewald wat "haar nooit met orale seks bederf [het] nie" (99). Wanneer sy wel 'n orgasme bereik, word dit net genoem en nie in detail beskryf nie (100). Daniel gebruik hier 'n kondoom en "glip dit aan terwyl hy tussen haar knieë hurk" (100). Ook later word vermeld: "hy glip 'n kondoom aan" (184 en 202). Die penis word nooit beskryf of benoem nie, maar daar word telkemale verwys na "sy ereksie" (102, 183, 204 en 226). Die uiteindelijke seks in die klaskamer fokus grotendeels op Emma se ongemak en pyn totdat sy die sessie beëindig met die gil van die kodewoord "rooi" (205) soos ook aan die einde van *Fifty Shades of Grey*. Die tweede en laaste sessie in die klaskamer is weer vir Emma 'n pyniging met haar wat uiteindelik haar bewussyn verloor (244). Die BDSM-seks word nooit eroties en genotvol beskryf, soos in die geval van *De overgave van Floor* nie.

In al drie romans word die man voorgestel as die dom en die vrou as die sub, wat die neiging het om sekere genderstereotipes te versterk. In al drie romans vind daar wel eers vanillaseks plaas voordat BDSM-seks uitgebeeld word.

4.3 *De overgave van Floor*

4.3.1 *Oortuiging*

In *De overgave van Floor* ontdek Floor en Rick die wêreld van BDSM. Hulle verkenning van hierdie praktyke word, in kontras met die ander twee boeke, nie

deur die manlike liefdesmaat geïnisieer of afgedwing nie. Dit is 'n gesamentlike verkenning. Die verhouding van Floor en Rick word onmiddellik fisies. Dit is nie iets wat sommer in Afrikaanse romantiese fiksie sal gebeur nie. Van die begin af neem Floor 'n proaktiewe rol aan in hulle sekslewe. Sy ken haar eie liggaam en weet wat sy van haar seksmaat wil hê. Reeds in die eerste weke van hulle verhouding begin Floor en Rick mekaar seksueel uitdaag. Floor verras Rick byvoorbeeld met orale seks in sy kantoor (Van Amstel, 2012: 28). Later het hulle seks in die badkamer van 'n restaurant wanneer hulle gaan uiteet. Ná net 'n paar weke van hulle verhouding begin Rick dit aan Floor duidelik maak dat hy wil hê sy moet heeltemal (dus uitsluitlik) syne wees, dat sy alles vir hom moet doen (38) en daag haar uit om dit aan hom te bewys. Die ontdekking van BDSM spruit uit hierdie uitdaging om aan hom te bewys hoeveel sy van hom hou. Hy wil ook Floor se oorgawe toets: "Ik weet niet wat heftiger is: dat ik je wil hebben of dat ik wil dat je bewijst dat je van mij bent, maar ik wil het ontdekken" (41). Hy sê later: "Ik heb erover nagedacht dat ik meer van je wil" (191).

Die meeste van die BDSM-impulse en gebeure in hulle verhouding word deur Rick geïnisieer. Hy stel 'n besoek aan 'n 'swingersklub' (wat in die boek "parenclub" of "koppeltjesklub" genoem word) voor en hierop volg 'n internskap by 'n BDSM-egpaar (110). Floor ontdek egter vinnig dat sy 'n sub is wat duidelik seksuele plesier in onderdanigheid ervaar en daarna smag wanneer sy dit nie kan ervaar nie. Wanneer Rick probleme by sy werk het en hulle net vanillaseks het, maak Floor dit duidelik dat sy hulle BDSM-dinamiek, en BDSM-seks, mis: "Ik heb het erg gemist om je slavinnetje te zijn" (190). Rick antwoord verbaas: "Ik wist niet dat het zo belangrijk voor je was. Ik dacht altijd dat het iets was wat ik heel leuk, spannend en geil vond en dat jij er – best graag trouwens – aan meedeed" (190). Hierdie voorkeur is een van die kernverskille tussen die drie heldinne. Floor is uit die staanspoor bereid om die onderdaan te wees en haarself ten volle oor te gee aan haar dominant. Floor se onderdanigheid is intrinsiek gemotiveer en dit is ten eerste die gevolg van haar eie seksuele geaardheid. Anastasia en Emma neem langer om te oortuig en begin met kleiner BDSM-sessies voordat hulle inwillig tot langer en meer uitgebreide BDSM-sessies.

4.3.2 Ervaring

Floor is beslis nie onervare op seksuele gebied nie, sy weet ook wat sy wil hê en wat haar liggaam nodig het: "Mijn lichaam werkte prima als het om seks ging" (Van Amstel, 2012: 22). Sy wil egter nie seks hê sonder 'n verhouding nie, daarom kies sy om liever vir 'n tyd geen seks te hê nie (33). Sy is in staat om vir haar eie orgasmes te sorg (18), wat inspeel teen die seksuele draaiboek in Afrikaanse

romantiese fiksie waar die vrou se orgasme gewoonlik afhanklik is van die man. Wat Floor anders maak as Anastasia en Emma, is haar posisie in die samelewing en in die verhouding. Floor is 'n jong beroepsvrou wat finansiële onafhanklik van Rick is. Op 'n stadium kry sy 'n bevordering by die werk en verdien sy meer as hy. Sy bederf hom ook graag met luukse, duur geskenke en aandetes: nog iets wat nie gereeld in Afrikaanse romantiese fiksie voorkom nie.

Rick is 'n bietjie ouer as Floor. Hy is geskei, maar het geen kinders nie. Sy vorige sekslewe word nie in veel besonderhede bespreek nie, maar hy is geensins onervare nie. Daar is dus nie sprake van groot verskille tussen Floor en Rick wat ouderdom, sosiale status of seksuele ervaring betref nie.

4.3.3 *Blootstelling*

Floor en Rick ontdek saam die dinamika van BDSM. Rick skep vir hulle 'n rekening op 'n BDSM-forum (met 'n gesamentlike wagwoord "rickenflorenc", Van Amstel, 2012: 106) sodat hulle meer kan lees oor die onderwerp. Hy kom in kontak met 'n ouer paartjie wat in Zeeland in Holland woon en waar hy (sonder Floor se medewete) besoeke aflê. Daar is wel sprake van 'n Mrs Robinson-dinamiek met hierdie ouer paartjie in sy lewe. Floor ontvang later lesse oor haar rol as sub by die ouer man. Rick het weer aanvanklik by die man se vrou les gehad.

Floor leer vir Corine (126) ken wat al jare BDSM beoefen en met haar dominant getroud is. Corine word Floor se informant in die BDSM-wêreld, maar ook vertroueling en goeie vriendin saam met wie sy gereeld koffie drink. Corine se karakter en haar huwelik verteenwoordig 'n gesonde en positiewe BDSM-verhouding, in teenstelling met die manier waarop BDSM in beide *Fifty Shades of Grey* en *Klaskamer* gepatologiseer en in 'n negatiewe lig geplaas word. Dit is egter nie duidelik hoe Corine en haar man hulle seksuele verhouding ontdek het nie.

By Rick is geen aanduidings van seksuele of emosionele trauma of mishandeling in sy verlede nie, wat meer inpas by die profiel van werklike BDSM-beoefenaars⁴. Soos genoem, is daar wel sprake van 'n Mrs Robinson-dinamiek met die ouer paartjie in sy lewe. Hy ontwikkel 'n problematiese verhouding met hulle omdat hy toenemend deur hulle beïnvloed word. Sodoende verloor hy sy outonomieit en plaas nie meer sy of Floor se belange voorop nie.

Anastasia en Emma fokus op die pyn-aspek van die BDSM-verhouding, terwyl Floor se aandag by die onderdanigheid (die "overgave" of "surrender") is en dit meer interessant vind as die ander aspekte van die praktyk, maar veral seksuele genot daaruit put. As sy haar ervaring in die swingersklub, waar sy seks gehad het met 'n ander paartjie terwyl Rick haar vasgehou het, beskryf, benadruk sy veral

die onderdanigheid: “Het geweldige was... misschien dat ik het liet gebeuren. Misschien nog anders: misschien dat jij het liet gebeuren.” (104)

Die “overgave” wat Floor ervaar word openlik beskryf en nie verbloem of eufemisties gestel nie. Dit is opvallend hoe seksueel-ekspressief Floor beskryf word en die vertelling is veral gefokus op Floor se liggaamlike ervaring.

4.3.4 *Redes*

Floor en Rick het eers vanillaseks voordat hulle saam BDSM begin verken. Hulle beoefen ’n paar weke lank vanillaseks gedurende ’n krisis by Rick se werk. Nadat Rick die regsgeding gewen het, begin dinge eskaleer, maar selfs dan het hulle nie elke keer BDSM-seks nie. Daar is weke van vanillaseks tussenin (Van Amstel, 2012: 204). Rick is dus duidelik daartoe in staat om seksueel bevredig te word deur vanillaseks, dit is Floor wat die seksuele bevrediging wat sy met BDSM-seks bereik, nodig het. Om weer te belig, is daar in vergelyking met *Fifty Shades of Grey* of *Klaskamer* geen kindertrauma (fisies of emosioneel), verlies van ouers op ’n jong ouderdom, of seksuele mishandeling nie. Rick beland wel in sy naïwiteit onder die invloed van die dom/sub-egpaar Rueben en Jacqueline, genaamd “Het Stel” (die paar) in die verhaal. Jacqueline is Rick se prokureur, maar Rueben, haar dom, is die meesterbrein agter Floor se oorgawe. ’n Sielkundige dom/sub-band ontwikkel tussen die twee mans wat Rick verplig laat voel om Floor verder te dryf as wat hulle albei wil hê. Terwyl Rick nog by Jacqueline “oefen”, word Floor deur Rueben “opgelei”. Terwyl Floor vir die volgende opdrag wag, hoor sy ’n stemmetjie in haar kop wat waarsku dat Rueben gevaarlik is (217).

Die eerste onheilspellende opmerkings kom eers in die laaste derde van die boek: “Ik wist nog niet wat ik had losgemaakt. Pas achteraf ontdekte ik dat zijn strategie om meer van me te krijgen al eerder in gang was gezet” (192). Uiteindelik verbreek Floor die verhouding nadat Rick (gemanipuleer deur Rueben) haar te ver gedruk het: “Na alle keren dat hij Jacqueline aan mij gegeven had, meende hij recht te hebben op jou, en toen kwam die bizarre weddenschap. Ik zei dat jij altijd degene was die het bepaalde, dat jij altijd nee mocht zeggen, Stop. Maar je deed het niet” (251). In *De overgave van Floor* lê die patologisering van BDSM nie by Rick en Floor nie, maar by die ander paartjie wat hulle (en veral Rick) manipuleer. ’n Interessante aspek is Rick se wanopvatting van die BDSM-dinamiek as iets om jou liefde en toewyding te bewys. Hierdie wanopvatting lê nogal naby aan hoe Anastasia en Emma die BDSM-praktyke verstaan en beleef. Terselfdertyd verteenwoordig die boek gesonde, nie-toksiese BDSM-verhoudings – soos dié van Corine en haar man.

Later, ná haar breuk met Rick, verteenwoordig Floor 'n positiewe, gesonde BDSM-seksualiteit.

In Rick se geval gaan BDSM hoofsaaklik oor die emosionele behoefte om onvoorwaardelik liefgehe te word: hy het Floor nodig om heeltemal syne te wees, hetsy in die bed of nie. Die redes vir hierdie behoeftes word egter nie gegee nie, en ook nie meer agtergrond oor die karakter nie. BDSM, soos verteenwoordig in *De overgave van Floor*, is meer 'n soeke na verbondenheid in 'n verhouding wat op die ou end handuit geruk het. Dinge loop eers verkeerd wanneer Rick onder die invloed van Rueben en Jacqueline val. In Floor se geval bly dit 'n bewuste, intrinsiek gemotiveerde keuse en gaan sy voort om BDSM te beoefen ná haar breuk met Rick.

4.3.5 *Beskrywing van die seksuele*

Die sekstonele word openlik beskryf in die roman. Geen 'vermommings' of eufemistiese neologismes word gebruik nie. Wat opvallend is, is hoe nadruklik en eksplisiet die liggaamlike seksuele opwekking in Floor beskryf word. In vergelyking met *Klaskamer* is die sekstonele juis die fokuspunt van die vertelling, en fokus die tonele veral op Floor se fisieke ervaring. Floor is die fokalisator in die roman, dus word die seksuele aktiwiteite vanuit haar (liggaamlike) perspektief beskryf. Dit kontrasteer met Afrikaanse romantiese fiksie waar dit gewoonlik veral draai om die beskrywings van die emosionele ervaring van seks. Soms is die narratief in *De overgave van Floor* 'n opeenvolging van sekstonele sonder veel van 'n narratiewe verhaallyn tussenin.

5. Slot

Fifty Shades of Grey het 'n rewolusie in die boekbedryf veroorsaak. Dit blyk dat seks goed verkoop, ook aan vroue. Dit is dus nie verbasend dat variasies op die boek in Nederlands en Afrikaans verskyn het nie en dat daar duidelik 'n leserspubliek hiervoor is. Terwyl erotika (vir vroue) reeds in albei tale bestaan het, is *De overgave van Floor* en *Klaskamer* van die eerstes wat wyd en openlik geadverteer word met verwysing na die werk van E.L. James. "Beter dan Vijftig tinten grijs!" staan selfs op die voorblad van *De overgave van Floor*, en die vergelyking word ook op die agterkant gemaak. Die verwysing na *Fifty Shades of Grey* word in *Klaskamer* in die roman self gemaak wanneer Daniel vir Emma vra of sy weet wat BDSM is en sy antwoord: "Nes omtrent vyftig miljoen ander vroue het ek ook die *Fifty Shades of Grey*-trilogie gelees" (Du Preez, 2019: 71).

Uit die vergelykende ontleding van die twee reaksies op *Fifty Shades of Grey*

kan ons die volgende aflei: *Klaskamer* bly nader aan die oorspronklike teks. Al is die milieu Suid-Afrikaans, is die twee hoofkarakters visueel sowel as in hulle agtergrond baie na aan die oorspronklike karakters.

Wat ook dieselfde bly, is die ongelykheid van die verhouding en die ongesonde magsdinamiek: Daniel is nie alleen Emma se werkgewer nie, hy is ook ouer, ryk, seksueel ervare, ensovoorts. Aan die ander kant is die verhouding tussen Rick en Floor meer gebalanseerd en minder problematies. Terwyl Emma volledig afhanklik is van Daniel omdat sy by hom bly én werk, is Floor onafhanklik met 'n goeie werk en eie woonstel. Wat die voorstelling van BDSM-praktyke betref, sien ons heelwat verskille tussen die twee herskrywings. Terwyl BDSM in *Klaskamer* beskryf word as pervers en die gevolg van kindertrauma (iets wat Emma eintlik nie wil doen nie), vind ons 'n gesonder en meer realistiese voorstelling in *De overgave van Floor*. Floor en Rick ontdek BDSM saam as paartjie, doen albei hul navorsing en Floor dui van die begin af aan dat sy BDSM baie seksueel opwindend vind. Sy dink terug aan die strokiesprentweergawe van die Marquis de Sade waarna sy saam met 'n vriend gekyk het toe sy agtien was. Selfs toe al kon sy seksuele plesier put uit BDSM-fantasieë (Van Amstel, 2012: 41, 73). Op geen stadium vind Floor BDSM pervers nie. Sy is ook meer openlik hieroor met haar vriende, veral Lisa wat haar aan Corine voorstel. Vir Floor is 'n bevredigende, aktiewe sekslewe iets om trots op te wees.

Seksuele draaiboeke in beide *Klaskamer* en *De overgave van Floor* volg die kulturele draaiboek van die betrokke land. In *Klaskamer* is Emma jonk, afhanklik, passief en onervare, terwyl Floor 'n onafhanklike vrou is met 'n goed betalende werk, haar eie woonstel en 'n vriendekring. Ook op seksuele vlak het Floor 'n duidelike agentskap en het geen probleem om na haar plesier om te sien en te verwoord wat sy nodig het nie. Dit is opvallend hoe geïsoleer Emma raak (en gehou word) op die plaas in die Karoo – geografies, sosiaal, sowel as emosioneel, wat problematies raak vanuit 'n gendergeweldperspektief. Floor, aan die ander kant, kan die verhouding enige tyd verbreek en verlaat, sonder enige sosiale of finansiële gevolge. Wat sy ook uiteindelik doen, toe sy besef dat sy Rick nie meer kan vertrou nie.

Hierdie bespreking bevestig dat seksuele draaiboeke relevant is vir teksanalise van romantiese fiksie. In die twee herskrywings van die *Fifty Shades of Grey*-verhaal kan gesien word dat die seksuele draaiboeke en beskrywings van die seksuele in die verhaal aangepas word volgens die standaarde en verwagtinge van lesers in die spesifieke kultuur, in hierdie geval vir Nederland en Suid-Afrika. Die seksuele draaiboek van die heldinne verander met verloop van die verhaal. Ons kan ook sien dat daar 'n duidelike verskuiwing plaasvind in wat vir hulle op seksuele vlak aanvaarbaar of wenslik is. Dit is ook opvallend hoe verskillend hierdie

verskuiwing in die rigting van aanvaarding van die BDSM-praktyke plaasvind vir elke heldin. Emma word veral deur haar liefde vir Daniel gemotiveer en het die behoefte om haar toewyding te bewys en hom seksueel te bevredig. In Floor se geval is die grootste motiveerder haar libido en haar eie seksualiteit en voorkeure. Die gewilligheid om haar toewyding en liefde aan Rick te bewys, het duidelike grense wat sy nie sal oorskry nie.

In hierdie artikel is ondersoek ingestel of daar wesenlike verskille is in die wyse waarop seks en BDSM in die verskillende kulture uitgebeeld word. Verdere ondersoek na die kulturele konstruksie van liefdestonele in die liefdesroman-genre is nodig om sodoende kulturele draaiboeke te bepaal en vas te stel watter aspekte rondom seksualiteit dit van 'n spesifieke kultuur belig.

Noordwes-Universiteit en Universiteit Gent

Bronne

- Alksnis, C., Desmarais, S. & Wood, E.** 1996. Gender differences in scripts for different types of dates. *Sex Roles*, 35(5/6): 321:336.
- Beres, M.A.** 2013. Points of convergence: introducing sexual scripting theory to discourse approaches to the study of sexuality. *Sexuality & Culture*. (Datum van gebruik: 22 Junie 2023).
- BNNVARA aanlynwoordeboek van seks en drugs.** <https://www.ensie.nl/bnn-vara/bdsm>. (Datum van gebruik: 22 Februarie 2023).
- Burke, K.** 1945. *A grammar of motives*. New York: Prentice Hall.
- De Korte, I.** 2021. Seks met 'n kinkel in Afrikaanse romantiese fiksie: tradisionele genderrolle of ware "submissives"? *Stilet*, 33(2): 70-85.
- De Korte en Sutton, A.** 2022. Herskrywing van die liefdesdraaiboek in Afrikaanse romantiese fiksie. *Stilet*, 33(2): 27-40.
- Du Preez, V.** 2019. *Klaskamer*. Pretoria: Wenkbrou.
- Gagnon, J.H. en Simon, W.** 2005 (1976). *Sexual Conduct: The Social Sources of Human Sexuality*. 2nd ed. New Brunswick: Aldine Transaction.
- Heemelaar, Mathieu.** 2008. *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening*. Amsterdam: Bohn Stafleu van Loghum, Houten.
- James, E.L.** 2011. *Fifty Shades of Grey*. London: Random House.
- James, E.L.** 2012. *Fifty Shades Freed*. London: Random House.
- Jones, S.L. en Hostler, H.R.** 2001. Sexual script theory: an integrative exploration of the possibilities and limits of sexual self-definition. *Journal of Psychology and Theology*, 30(2): 120-130.

- Klein, V., Imhoff, R., Reininger, K.M. en Briken, P.** 2019. Perceptions of sexual script deviation in women and men. *Archives of Sexual Behaviour*, 48(1): 631-644.
- Pronk, Iris.** 2013. "Ouders, vertel dat seks léuk is". *Trouw*, 16 Januarie.
- Sakaluk, J.K., Todd, L.M., Milhausen, R. en Lachowsky, N.J.** 2014. Dominant heterosexual sexual scripts in emerging adulthood: Conceptualization and Measurement. *Journal of Sex Research*, 51(5): 516-531.
- Sauntson, H. en Kyratzis, S.** 2007. Introduction. In: Sauntson, H. en Kyratzis, S. (reds.). *Language, Sexualities and Desires: Cross-Cultural Perspectives*. London: Palgrave Macmillan.
- Simon, W. en Gagnon, J.H.** 1986. Sexual scripts: Permanence and change. *Archives of sexual Behaviour*, 15(2): 97-120.
- Van Amstel, R.** 2012. *De Overgawe van Floor*. Uithoorn: Karakter Uitgevers.
- Wiederman, M.W.** 2005. The gendered nature of sexual scripts. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 13(4): 496-502.

Note

1. Vir 'n breedvoeriger bespreking oor BDSM, sien De Korte (2021).
2. Die teenstrydighede ten opsigte van trauma en die BDSM-lewensstyl word verder verken in De Korte (2021).
3. Klein balletjies wat in die vagina geplaas word vir seksuele stimulasie.
4. Sien meer hieroor in De Korte (2021).